

Viltfrämjande åtgärder vid skogsvård och avverkning

Man kan se älgen som en vinnare i dagens skogsbruk eftersom den kan dra nytta av skogsvårdens olika skeden. Bild: © Vastavalo / Mauri Mahlamäki.

Kuvas

En skogsägare kan idka en lönsam virkesproduktion och samtidigt bevara och utveckla lämpliga livsmiljöer för viltet. Med hjälp av lämpliga skogs- och naturvårdsmetoder går det att skapa en viltrik skog där viltet hittar föda, skydd och bo- och spelplatser. Målet för ett viltvårdsinriktat skogsbruk är att stärka stammarna för de viktigaste viltarterna genom att producera sådana livsmiljöer som viltet behöver, med metoder som är ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbara.

Skogshönsfåglarna i fokus för det viltvårdsinriktade skogsbruket

Eftersom de flesta av våra viltarter i huvudsak lever i ekonomiskogarna, påverkar skogsbruket kvaliteten på deras livsmiljö. Med dagens skogsvårdsmetoder gynnas uppkomsten av sådan föda som älgen behöver. Därför finns det ingen anledning att ytterligare främja födotillgången för älg. Däremot behövs åtgärder som minskar de skador på plantskogarna som älgen förorsakar.

De skogsvårdsmetoder som länge har dominerat har inte stärkt utvecklingen av stammarna för skogshöns och skogshare, vilket har lett till att jaktmöjligheterna har minskat. Huvudorsaken till att stammarna har minskat anses vara att skogarnas struktur har ändrat, vilket har haft både direkta och indirekta konsekvenser. Nu har utvecklingsriktningen svängt åt det positiva hållet i takt med att naturvården och rekreationsvärdena lyfts fram. Sedan 1990-talet har man kunnat märka att skogsägarna satsat på ett mer mångsidigt skogsbruk.

Lösningar baserade på skogsägarens målsättningar

Skogsägarens målsättningar och betoningar kan variera mellan olika skogsfastigheter och beståndsfigurer. På en del av områdena kan virkesproduktionen stå i förgrunden, medan andra värden är viktigare på andra områden. Skogsfunktionärens uppdrag är att erbjuda alternativ som stöder de målsättningar skogsägaren har. Dessutom kan jaktvårdsföreningar och jaktklubbar erbjuda råd och fungera som samarbetspartners.

Försäljningsintäkterna för virke är den viktigaste inkomstkällan inom skogsbruket. Genom att följa de här rekommendationerna kan man främja livsbetingelserna för viltet utan att inkomsterna från skogen för den skull minskar i någon större grad. En viltrik skog ger ägaren andra fördelar vid sidan av virkesproduktionen, till exempel bättre förutsättningar för jakt. Det finns ungefär 120 000 skogsägare som sysslar med jakt i Finland, vilket innebär att intresset för ett viltinriktat skogsbruk är betydande.

De förändringar som gjordes i 2014 års skogslag gör det möjligt att upprätthålla och skapa goda livsbetingelser för skogshönsen på stora arealer. Förändringen innebar att skogsägaren fick fler alternativa skötselmodeller för sin skog, vilket i sin tur gör det lättare att beakta de målsättningar skogsägaren ha satt för sitt skogsinnehav. Det här drar också viltvården nytta av.

Vid förnyelsen av ett bestånd kan man skapa grunden för en viltrik skog genom att göra lämpliga trädslagsval och utföra röjningen på rätt sätt. Senare kan man med olika skogsvårdsåtgärder ytterligare stöda viltet genom att välja rätt metod och tidpunkt för beståndsbehandlingen. De livsmiljöer som lämpar sig för skogshönsen stärker också livskraften hos andra viltarter och ökar mångfalden rent generellt.

Förändringar i viltets livsmiljö

Det är i första hand antalet lämpliga livsmiljöer och kvaliteten på dem som påverkar viltstammarnas storlek. Förändringar i skogsstrukturen ses t.ex. som huvudorsak till nedgången i skogshönsstammarna under de senaste 50 åren. Skogshönsens livsmiljöer har fragmenterats och kvaliteten på dem har sjunkit. Förändringarna i skogslandskapet har också påverkat skogshönsen indirekt i och med att predationstrycket blivit starkare.

Skogsdikningen har sänkt överlevnadsprognosen för kycklingar och minskat de lämpliga livsmiljöerna för dalripa i södra och mellersta Finland.

Däremot har älgen dragit stor nytta av det moderna skogsbruket. Älgen hittar rikligt med föda på kalhyggen och i plantskogar. För många viltarter, och speciellt för skogshönsen är det närmast brister i fält- och buskskiktets omfattning och kvalitet som förorsakar problem. Skogshönsens krav på sin livsmiljö uppfylls bäst i en blandskog med varierande struktur.

Det snabbaste sättet att åstadkomma resultat när det gäller att uppfylla skogshönsens behov är att göra det i samband med skogsvårdsåtgärder som plantskogsvård och gallringsavverkning. Vid gallringsavverkningar har det varit brukligt att röja underväxten onödigt hårt. Alla skogshönsarter, många andra viltarter och till och med hjortdjuren behöver det skydd och den föda underväxten erbjuder. Den andra ytterligheten representeras av oskötta, övertäta ungskogar som bara järpen kan dra nytta av. Gallringsavverkningar som utförs i rätt tid är här till gagn också för skogshönsen.

Viltarter och jakträtt

I Finland är rätten att jaga starkt knuten till markägandet. Markägaren har rätt att besluta om vem som har rätt att jaga på de marker som han eller hon äger eller förvaltar, och om att arrendera ut eller överlåta jakträtten till t.ex. en lokal jaktvårdsförening. Det är viktigt att man alltid gör upp ett skriftligt avtal om arrende av jakträtten. I Finland finns det 34 däggdjursarter och 26 fågelarter som räknas som vilt och som finns uppräknade i § 5 i jaktlagen. Alla andra djur är antingen icke fridlysta eller fridlysta enligt naturvårdslagen.

Päätöksenteko

Beaktande av mångfalden och viltet i samband med förröjning

Buskar, rönn, en och videarter är alla viktiga för viltet och för mångfalden i skogen. Asp, sälg, klibbal och ädla lövträd, hassel och andra vedartade lundväxter är oumbärliga för ett stort antal arter och de bör därför lämnas i samband med förröjningen.

Vilt

För skogsviltet i allmänhet och speciellt för skogshönsen är det viktigt att spara tillräckligt mycket underväxt med tanke på det skydd de behöver. Skogsägaren kan främja livbetingelserna för viltet genom att lämna viltbuskage i samband med gallringsavverkningar. Storleken på viltbuskagen kan variera från en grupp med några undertryckta granar till fläckar på en dryg ar.

Skyddszoner

Skyddszonerna vid småvatten och vattendrag kan lämnas helt utanför röjningen, men av landskapsmässiga skäl kan man ibland behöva avvika från den här principen. Övergångszonen mellan öppen torvmark och skog röjs inte.

Beaktande av viltet vid uttag av energived

Uttag av energived lämpar sig både för skötta och oskötta gallringsskogar och för förnyelseeytor. Vid drivning av energived i ung gallringsskog lämnar man alltid de viltbuskage som eventuellt tidigare har lämnats i samband med förnyelseavverkningen eller röjningen.

Beaktande av viltet vid drivning av energived

Man bör alltid lämna viltbuskage i beståndet som skydd för skogshöns och annat vilt. Vid drivning av energived sparas granunderväxten och enar i viltbuskagen och längre norrut också enstaka granar vars nedåthängande grenar bildar ett gott skydd för viltet.

Förröjning utförs om det är nödvändigt med tanke på den maskinella drivningen. Den utförs då som en anpassad förröjning som förbättrar sikten från förarhytten men som inte märkbart minskar mängden energived som kan tas tillvara.

Körstråken planeras så att riset kan bevaras i så hög grad som möjligt. Viltbuskagen lämnas i mån av möjlighet vid sidan av körstråken i samband med drivningsplaneringen. På oskötta objekt förekommer ofta lövträd som kan tas tillvara som energived. Man bör undvika att utföra onödig städning i samband med gallringen, både med tanke på viltet och mångfalden. Åtminstone en del av sådana trädslag som är särskilt viktiga med tanke på mångfalden, som sälg och asp, ska gärna sparas. För en skogsägare som prioriterar viltvården lönar det sig att skapa större variation i gallringsskogarna genom att lämna viltbuskage på lämpliga platser.

Stubbrytning

Stubbrytning på en förnyelseeyta leder till att markytan bryts sönder och mineraljorden blottas, vilket hindrar att sådana växter som förökar sig vegetativt, som blåbäret, får svårt att återetablera sig. Man känner inte till vilken långsiktig inverkan stubbrytning har. Skogsägaren beslutar om stubbrytning ska utföras eller inte, efter att ha vägt nackdelarna mot fördelarna. Det kan finnas risker med stubbrytning med tanke på viltet, och om skogsägaren prioriterar viltvård bör man vara särskilt uppmärksam på stubbrytningens negativa konsekvenser i viktiga viltbiotoper och där det finns rikligt med blåbärsris. Om stubbrytning utförs är det bäst ur viltets synvinkel att man lämnar stubbarna kvar på de platser på förnyelseeytan där blåbärsriset är som rikligast.

Toteutus

Allmän beskrivning av olika viltarter

I Finland finns det 34 däggdjursarter och 26 fågelarter som räknas som vilt och som finns uppräknade i § 5 i jaktlagen. Alla andra djur är antingen icke fridlysta eller fridlysta enligt naturvårdslagen. Viltet kan delas in i 7 däggdjursgrupper: hjortdjur, hardjur, gnagare, stora rovdjur, små rovdjur, sälar och övriga däggdjur. Bland de fåglar som räknas som vilt finns det 6 fågelgrupper: gäss, halvdykänder, dykänder, skogshöns, fälthöns och övriga fåglar. Genom de val man gör i skogsbruket påverkas livsmiljöerna särskilt för skogshöns, hare och hjortdjur.

Hjortdjur

Av däggdjuren är älgen den viktigaste viltarten med tanke på värdet av bytet. Älg, vitsvanshjort och rådjur är de viltarter som förorsakar de största skadorna för skogsbruket. Det effektivaste sättet att begränsa hjortdjursskador i plantskogar och älgolyckor i trafiken är att hålla älgstammen på den fastställda målnivån.

Lättsmälta lövträdslag som vide, rönn och asp hör till älgens favoritföda. Älgen gillar också björk, speciellt vårtbjörk. På vintern föredrar älgen tall. I samband med plantskogsvården skall man undvika att röja bort lövträd och buskar i onödan, särskilt i luckor. Älgskadorna kan minska lokalt om älgen har lätt att hitta föda på olika ställen på ett större område. I plantbestånd av barrträd kan älgbetningen i vissa fall till och med göra nytta eftersom betningen håller lövslyet under kontroll.

Asp hör till hjortdjurens populäraste födoväxter. Om man vill plantera asp lönar det sig därför att göra det i närheten av bebyggelse. Under för- och midvintern äter älgarna gärna talltoppar som lämnats på marken i samband med förstagallring. Om det är möjligt att välja en sådan här tidpunkt för avverkningen i förstagallringsbestånd som ligger nära plantskogar som annars är i riskzonen för betning, lönar det sig att göra det. På impediment som ledningsgator och skogsbilvägskanter är det en god idé att gynna sådan växtlighet som älgen gärna äter.

Tall utgör den viktigaste vinterfödan för älg. Bild: © Vastavalo / Jani Seppänen.

Skogshare

Skogshare förekommer i hela landet men stammen är starkast i Norra Savolax. Harstammen genomgår ofta kraftiga variationer, vilket är typiskt för arten. Populationen kan vara stor flera år i rad, för att därefter kollapsa som ett resultat av olika sjukdomar. Rovdjurstrycket, speciellt av lodjur, beskattar harstammen, men samtidigt upprätthålls livskraften hos stammen. I stora delar av Finland har stammen av skogshare minskat kraftigt sedan början av 2000-talet. Det finns troligen flera orsaker till den här nedgången. Klimatförändringen, och särskilt de varmare vintrarna kan förorsaka svårigheter för skogsharen som är anpassad för stränga vintrar. Då marken är snöfri fungerar den vita pälsen inte längre som skydd mot rovdjur. Rovdjuren har också lättare att röra sig och jaga om snötäcket är tunt. Fältharen har blivit allt allmännare, och konkurrensen och eventuellt också korsningar med den kan också ha påverkat stammen av skogshare.

Under sommaren består harens föda av örter och gräs, på hösten av ris. Under vintern äter hararna närmast bark, hängen och skott av asp och vide. Skogsharen har inte särskilt stränga krav på sin livsmiljö. Bäst trivs den i ung löv- och blandskog där det finns gott om

såväl föda som skydd. Skogsharen gynnas av lövslyuppslaget på förnyelseytor, medan slyröjning medför att tillgången till föda och skydd minskar.

Vid barmark blir skogsharen lätt ett byte för rovdjur på grund av den vita färgen på vinterpälsen. Bild: © Vastavalo / Kari Kemppainen.

Tjäder

Tjäder påträffas i så gott som hela Finland. Ett undantag är Lappland, norr om tallens trädgräns. Enligt triangelinventeringarna minskade den häckande tjäderstammen med ca 70 % från 1960-talet till 1990-talet. Huvudorsaken till den här nedgången anses vara den fragmentering av enhetliga skogsområden som den effektivare skogsvården har förorsakat. En annan orsak kan vara ett stort jakttryck. Efter 1990-talet har tjäderstammen varit stabil.

Idag har man upphört med nydikning inom skogsbruket och målet är att minska den areal där man aktivt reglerar vattenhushållningen. Tillsammans med restaureringsåtgärder och biotopvård har det här resulterat i en positiv utveckling med tanke på tjäderns livsmiljöer, jämfört med läget på 1990-talet.

Tjädrarna har stora revir, upp till flera hundra hektar. De tjädrar som på våren samlas på en

spelplats kan under ett år röra sig på ett område som omfattar tusentals hektar. På landskapsnivå behöver tjädern olika livsmiljöer för årets olika säsonger. Dessutom behöver de skogsmiljöer där tjädern trivs vara sammankopplade så att de bildar en gynnsam helhet med tanke på tjäderns behov under olika årstider. Spelplatsen är ofta flera tiotals hektar stor och hela spelområdet ungefär 300 hektar. På en och samma spelplats finns flera tupprevir som är 1-3 hektar stora. På landskapsnivå hänger tjäderns krav ihop med skogstäckets beskaffenhet - ju mer äldre skog det finns i närheten av spelplatsen, desto större och mer livskraftiga är spelplatserna.

Tjädertupparna vistas ofta i kanten av buskage där det finns ett öppet område invid som tjädern behöver för att kunna ta till flykten. Tjädern äter på vintern i första hand tallbarr, och för tjädern är tallen definitivt det viktigaste trädslaget. Där tallen fungerar som föda, fungerar granen som skydd. De tallar som tjäderna använder för att beta i är ofta av mindre värde med tanke på virkesproduktionen, och skadan som uppstår när barren betas har mycket liten betydelse. Tjädern lever i skogar som är 30-40 år gamla eller äldre. I allmänhet undviker tjädern de tätaste skogspartierna, men i karga och glesa skogsmiljöer i norra Finland söker de sig ofta till de ställen där skogen är tät. Tjädern hör till de viltarter som är mest krävande beträffande sin livsmiljö. Därför utgör tjädern en bra indikatorart - om vi ser till att tjädern trivs så trivs också ofta många andra viltarter.

Variationer i skogens täthet är ett viktigt strukturdrag för tjädern. Bild: © Vastavalo / Tuomo Tuomikoski.

Orre

I Finland hittar man den tätaste orrstammen i Österbotten och i trakten kring Ule träsk, där torvmarkerna utgör upp till hälften av markarealen. Orrrens utbredningsområde sträcker sig ända till gränsen mellan Skogslappland och Fjällappland. Där är stammen ändå gles. Spelplatserna finns ofta på öppna torvmarker, och om sådana saknas utnyttjar orrarna annan öppen terräng, t.ex. isklädda sjöar. Tidigare förekom orren regelbundet i närheten av öppna fält och det var vanligt med orrspele på odlingsmark, men i takt med att orrstammen har minskat har det här blivit mer ovanligt. Under året utnyttjar orren ett område som i medeltal är flera tiotals hektar stort. I början av året är reviret som störst, tupparnas revir kan till och med överstiga 200 hektar. Det förekommer betydande skillnader i revirstorlek mellan olika individer. Hönorna har ett stort revir under våren, vilket kan hänga ihop med att de behöver mycket föda för att vara i gott skick inför äggläggningen.

Under vintern rör sig orrarna nästan uteslutande i flock. Orrflocken behöver god utsikt åt alla håll från sin födoplats för att undvika att bli offer för duvhök. Av samma anledning föredrar de grupper av björkar i kantskogar, eller björkar längre in i skogen som är högre än det övriga kronskiktet. Om det är ont om snö utnyttjar orrarna också blåbärsris som föda under vintern. Huvudfödan för orren består under vintern av björkhängen och -skott, men därtill äter de också tallbarr. Orrarna dras till sådan födoplats där det finns minst 200 stycken över 8 meter höga björkar per hektar, och sådana björkar som högre än de omkringliggande och som har gott om hängen. Under våren äter orren mycket gärna blomställningar av tuvull, som det finns rikligt av på odikade torvmarker. Torvmarkerna blir tidigt snöfria, och på ställen där solen steker blommar tuvullen tidigt.

Det har visat sig att orrkycklingarna har bättre överlevnad där det finns gott om blåbärsris. Man har i Finland noterat att orrarna under sommaren föredrar myrar, kärrartad mo och kärrkanter, men när bären mognar trivs de i medeltal bättre i torrare terräng. Orrren föredrar trädbestånd som har en övre höjd på i medeltal 11-14 meter och en krontäckningsgrad på 40-60 %.

Orrren ställer inte särskilt höga krav på sin livsmiljö. Orrhönorna häckar i nästan vilken terräng som helst och föredrar myrar eller unga plantskogar. En hona med kycklingar undviker öppna hyggen men rör sig gärna i skogsbyn och i något gles skog där det finns underväxt av gran och gott om blåbärsris. Fullvuxna orrar föredrar plantskog och ungskog och skogsbrynen omkring dem.

Orren är den skogshönsart som klarar sig bäst i ekonomiskog och den kan snabbt ta nya, lämpliga livsmiljöer i användning tack vare sin snabba förökningsförmåga. Bild: © Vastavalo / Matti A. Nieminen.

Järpe

Järpen är vanligast i Insjöfinland där det finns gott om strandalar. Järpen trivs i yngre och något äldre barrskog. Man hittar järpe särskilt i 20-50 år gamla granbestånd och i gamla, flerskiktade granbestånd, förutsatt att det i de här skogarna också finns rikligt med lövträd. I skogar där järpen trivs är krontäckningsgraden 60-80 % och medelhöjden 11-15 meter i det dominerande trädskiktet. Järpen stannar kvar på ett rätt begränsat område hela året, och även om reviren varierar mellan årstiderna så är de i medeltal till hälften överlappande. Revirets medelstorlek är 15-25 hektar, hannarna har ett mindre revir än

honorna och på sommaren är reviret större än på vintern.

Ett bra järprevir erbjuder tillräckligt med skydd, föda under vintern och våren och små öppningar inne i skogen. Viktiga trädslag är gran, alar och björkar.

Under vintern är det sällsynt att järpen söker föda längre än tio meter från närmaste granbestånd. I Lappland följs utbredningsområdena för järpe och gran åt. Där det är brist på gran kan tallen till en viss del ersätta granens skyddande funktion. I södra och mellersta Finland utgör alhängena den viktigaste födan för järpen under vintern, medan de i norra Finland ersätts av björkhängen. Det att järphonan får tillräckligt med färska skott och knoppar under våren anses vara avgörande med tanke på kycklingproduktionen. Luckor i skogen som är högst 30-40 meter i diameter erbjuder mångsidig föda för järpen under sommar och höst, och den skyddande skogen är också tillräckligt nära.

Järpen trivs bäst på momark som är bördigare medeltalet och där det förekommer rikligt med blåbärsris. Under dåliga järpår förekommer järparna bara i de bästa biotoperna, vid populationstoppar kan de förekomma till och med på karga moar och på myrar. I södra Finland är det kärr och friska moar som utgör de bästa järpbiotoperna, medan man i norra Finland hittar mest järpe i äldre plantskog och lundområden. I ekonomiskogar i Uleåborgstrakten har det visat sig att det är de beskogade, björkdominerade åkrarna och dikade myrarna som är de mest populära livsmiljöerna.

Sett ur skogsvårdssynpunkt är de skogar som järpen föredrar övertäta och lövträdsinslaget är onödigt stort. Till skillnad från orren kan en fragmenterad livsmiljö innebära problem för järpen eftersom den undviker att flyga över stora, öppna ytor. I skogslandskap som splittrats av jordbruksmark förekommer järpe sällan på sådana skogsholmar som ligger mer än 100 meter från närmaste enhetliga skogsparti. Förnyelseytorna i Finland är relativt små, och fragmenteringen i skogen torde inte vara ett större problem.

Granens funktion som skydd gör den outhärlig för jären. Bild: © Vastavalo / Hannu Huovila.

Dalripa

Dalripa förekommer i Finland både i de lappländska fjälltrakterna och på öppna och trädfattiga torvmarker och deras kantskogar i barrskogsregionen. Ännu på 1950-talet förekom dalripa i nästan hela landet, men nuförtiden har den dragit sig norrut som ett resultat av att dess livsmiljö har förändrats. I södra Finland är stammen av dalripa ytterst gles och fragmenterad, den förekommer på ett fåtal torvmarksdominerade områden.

Hannarna tillbringar vintern i blandade flockar tillsammans med honorna. I augusti lämnar hannarna flocken och inrättar egna revir som de försvarar och dit de försöker locka honor genom ett ljudligt skrattliknande läte.

En riphona med kycklingar rör sig på ett område som i allmänhet är mindre än 20 hektar och i huvudsak består av öppna eller halvöppna torvmarker. Öppna torvmarker och de omkringliggande glesa kantskogarna är särskilt populära vistelseplatser.

Kycklingkullarna rör sig också på myrar, myrar som är stadda i förändring och på svämområden såsom strandängar. När kycklingarna blir större flyttar de upp till torrare terräng som ligger kant i kant med torvmarken. Dalripans föda består på vintern närmast av

skott och hängen av björk och olika videarter. Under barmarksperioden äter dalripan också bär, blad och skott från bärris, särskilt blåbärris, och på våren också blommor av tuvull. När kycklingarna är små äter de animalisk föda som larver av växtsteklar och fjärilar, men också lättsmälta växtdelar som sporgömmen av björnmossa, blåbärs- och lingonblom samt kråkbär.

För att ett område ska duga som revir för dalripan behöver minst hälften av området bestå av öppen torvmark och myr. I ekonomiskogar ser man vuxna dalripor i myrartad miljö i kanten av öppen torvmark där det ofta är rikligt med träd och risvegetation. I viss mån påträffar man dem också i unga och täta talldominerade plantskogar i torvmarkskanter som till sin struktur påminner om den buskartade björk- och videvegetation som förekommer på fjällsluttningar. I barrskogsregionen kännetecknas alltså dalripans favoritmiljö av en mosaik av öppna och trädfattiga torvmarker, myrar, fastmark och övergångszonerna mellan dessa.

Ett dalripepar som lever i barrskogsregionen har ett revir som i allmänhet är tiotals hektar stort och vars kärna består av övergångszonen mellan öppen torvmark och fastmark. Bild: © Timo Eskola ja Vastavalo / Pentti Sormunen.

Ett dalripear som lever i barrskogsregionen har ett revir som i allmänhet är tiotals hektar stort och vars kärna består av övergångszonen mellan öppen torvmark och fastmark. Bild: © Timo Eskola ja Vastavalo / Pentti Sormunen.

Viltets krav på sin livsmiljö

En förutsättning för att viltstammarna ska växa är att man ser till att lämpliga livsmiljöer bevaras både i samband med planeringen av åtgärder på beståndsnivå och i den större skalan i samband med skogsbruksplanering. På beståndsnivå gäller det att bevara sådana strukturdrag som är viktiga för viltet. På landskapsnivå är det lättast att skapa goda förutsättningar för viltet i samband med skogsbruksplanering av skogsfastigheter. Vid skogsbruksplaneringen kan man identifiera de viktiga viltbiotoper där man vid den beståndsvisa skogsvården ska beakta viltvården så att landskapet som helhet gynnar viltet.

Variationer i viltstammarna

Det förekommer både kortvariga och mer långvariga fluktuationer i viltstammarna. Lokalt kan det finnas många olika dödlighetsfaktorer och kombinationer av dem som kan påverka viltstammarna. En av de här är väderförhållandena. Vädret under sommaren bestämmer långt storleken på skogshönsens kycklingkullar och kycklingarnas överlevnadsprocent. Skogshönsstammarna kan också försvagas av olika parasiter och parasitsjukdomar. Den negativa effekten av parasiter kan öka om förhållandena också i övrigt är ogynnsamma, till exempel i form av dålig tillgång på föda.

Buskagen skyddar

Betydelsen av viltbuskage framträder särskilt i skötta ekonomiskogar där viltet ofta kan ha svårt att hitta skydd. Naturliga buskagen hittar man i skogskanter mot öppna områden - övergångszoner - och i fuktiga sänkor där man också i ekonomiskog ofta lämnar grupper av naturvårdsträd tillsammans med underväxt. I närheten av bäckar och rännilar hittar man också en varierande skog med underväxt, dvs. den typ av naturliga miljöer som gynnar viltet. Bäckar och rännilar hör till de särskilt viktiga livsmiljöerna enligt skogslagen.

Ett enkelt sätt att bevara skogens skyddsfunktioner för viltet också i ekonomiskogarna är att spara viltbuskage i samband med åtgärder som riktar sig mot unga träd och buskar, t.ex. vid röjning av plantskog eller förröjning inför avverkning. Ju längre norrut i landet man kommer och ju kargare ståndorten är, desto viktigare är det att bevara buskage.

Viltbuskagen kan också lämnas på förnyelseytor. Enligt § 8 i skogslagen ska man vid skogsförnyelse vid behov röja bort träd och buskar som hotar plantornas tillväxt. Enligt statsrådets förordning räknas ändå inte viltbuskage med en areal om högst fem ar som

hotande träd.

Ett viltbuskage skapas genom att man lämnar underväxt i form av enskilda träd och buskar eller i form av grupper. Ett bra viltbuskage består av flera kronskikt och det är placerat på ett ställe där det finns gott om risvegetation. Särskilt på karga marker i norra Finland är det viktigt att se till att det ingår rikligt med gran och lövträd i viltbuskagen.

Det är inte nödvändigt att lämna kvar grovt gagnvirke i viltbuskage. Vid en avverkning kan man ta tillvara gagnvirket också i ett viltbuskage, så länge de lägre träden fortfarande fungerar som skydd för viltet. Man kan också lämna grövre gagnvirke i ett viltbuskage, t.ex. tjädertallar eller björkar som betas av orre. Vid varje åtgärd som utförs i ett bestånd med tät underväxt, kan man på nytt göra en bedömning av hur många viltbuskagen som behövs och hur de ska placeras.

Storleken på ett viltbuskage kan variera från en grupp av små granar till områden på flera ar som lämnas helt utan åtgärder för en tid, eller behandlas varsammare. Ett område på några ar är redan tillräckligt stort för att järpen ska kunna använda det som sitt kärnrevir. 3-5 viltbuskagen per hektar är i allmänhet en lämplig mängd.

Om det finns underväxt i en grupp med naturvårdsträd fungerar gruppen också som skydd för viltet. Bild:

© Timo Eskola.

Lämplig spelplats och kycklingmiljö nödvändiga för förökningen

Gruppspel är typiskt för både tjäder och orre. Orrarna spelar i allmänhet på öppen torvmark, sjöis eller åker. Tjäderns spelområde är flera kvadratkilometer stort, och det skogslandskap och trädbestånd som ingår i spelområdet behöver ha vissa egenskaper för att en spelplats ska uppstå och leva vidare. Hur välfungerande spelplatserna är har en helt avgörande betydelse för utvecklingen av stammarna för de här arterna.

Olika arter av skogshöns har liknande krav på kycklingmiljö. Kycklingmiljöerna kräver särskild uppmärksamhet från skogsbrukets sida. Kycklingmiljöerna förekommer i övergångszonerna mellan olika ståndorter. De är livsviktiga för skogshönsen eftersom de erbjuder både skydd och föda. Skogsbryn bjuder på rikligt med insekter och bärris. Av risväxterna är blåbärsriset särskilt viktigt. Genom att sköta övergångszonerna på rätt sätt kan man med en liten insats åstadkomma stor nytta med tanke på både viltet och andra organismer.

Skogshönsen häckar på marken och kullarna är relativt stora. Kycklingarna lämnar boet så snart de torkat upp efter kläckningen och söker sedan sin föda självständigt. Till en början består födan närmast av insekter och annan animalisk föda. Även om kycklingarna genast från början också äter vegetabilisk föda, är den animaliska födan nödvändig med tanke på deras utveckling. Hankycklingarna måste öka sin födelsevikt hundrafalt under sina första tre månader. Kycklingarna har en viss flygförmåga redan tidigt, kycklingar av järpe, ripa och orre flyger korta sträckor när de är ungefär en vecka gamla och tjäderkycklingarna vid 2-3 veckors ålder.

Järpens livsmiljö hittas oftast i en övergångszon där det finns gott om föda och skydd. På vintern livnär sig järpen på al. Skogshönsen är i allmänhet revirtrogna. Orrhonornas bon ligger t.ex. för det mesta inom en radie på 100-200 meter från varandra under påföljande år. Hannar av dalripa och fjällripa är i allmänhet revirtrogna, medan honorna kan byta revir och hanne. Också vuxna järphonor och -hannar kan byta revir.

Blåbäret garanterar födan

Om det finns tillräckligt med föda för viltet under sommar och höst, ger det en bra grund för en lyckad övervintring. Hjortdjuren livnär sig huvudsakligen på kvistar under vintern. Därför är unga skogar och kantzoner där det finns gott om lövträd och tall viktiga för

dem. Skogshönsen utnyttjar blåbärsriset under barmarksperioden, men på vintern är lövträden viktiga också för dem.

Skogshönskycklingarna behöver under sina första levnadsveckor insektsföda som de hittar i blåbärsriset. Dessutom utgör blåbärsriset ett skydd mot predatorer. Blåbärets blommor, blad och bär utgör en viktig del av födan för skogshöns i alla åldrar.

Genom att utföra gallringarna vid rätt tidpunkt kan man se till att risvegetationen bevaras i ett bestånd. Gallringar som utförs vid rätt tidpunkt gör att fältskiktet får mera ljus, och riset mår bra. Man kan också gynna blåbäret genom att idka kontinuerlig beståndsvård. Den här metoden lämpar sig åtminstone på sådana platser där det kan uppstå ny underväxt i beståndet utan markberedning.

Om skogen förnyas genom kalavverkning och markberedning så minskar blåbärsrisets täckningsgrad dramatiskt. Om man ställer grupper med naturvårdsträd kan man ändå spara de allra bästa risförekomsterna. Riset återetablerar sig småningom när den nya skogen växer upp och beskuggningen ökar. Det sprider sig vegetativt från hyggets kanter, grupperna med naturvårdsträd och de viltbuskage som lämnats.

Blåbäret är den överlägset viktigaste födoväxten för många viltarter Bild: © Maria Lindén.

Viltbuskage

Ett enkelt sätt att bevara skogens skyddsfunktioner för viltet också i ekonomiskogarna är att spara viltbuskage i samband med åtgärder som riktar sig mot unga träd och buskar, t.ex. vid röjning av plantskog eller förröjning inför avverkning. Ett bra viltbuskage består av flera kronskikt och det är placerat på ett ställe där det finns gott om risvegetation. I norra Finland har inslaget av gran och lövträd i viltbuskage på karga marker särskilt stor betydelse med tanke på viltet. Bild: © Lauri Saaristo.

Vid röjning och avverkning rekommenderas att man lämnar en del buskage som består av underväxtgranar och andra träd som skyddsplats för skogshöns och annat vilt. Buskage som sparas i skötta skogar bildar ett viktigt skydd för viltet och speciellt för skogshöns. Buskagen påverkar mikroklimatet genom att erbjuda skugga och bromsa upp vinden. Buskagen gör nytta också med tanke på landskapet.

Målbild för viltbuskage

En skog med en optimal mängd viltbuskagen kan karaktäriseras som ett ordnat kaos. Detta kan åstadkommas genom att man i samband med skogsvården lämnar vissa små partier oröjda. Viltbuskagen lämnas helt eller delvis orörda. Viltbuskagen lämnas systematiskt, men

alla buskagen blir inte nödvändigtvis permanenta.

Storleken på ett viltbuskage kan variera från en grupp med några undertryckta granar till fläckar på en dryg ar. Ett buskage kan utöver huvudträdslaget bestå av undertryckta granar, lövträd av olika arter och buskar. Träd och buskar som är viktiga med tanke på den biologiska mångfalden sparas vid röjningar och avverkningar.

Naturliga ställen att lämna viltbuskage är bland annat:

- skyddszoner längs vattendrag och småvatten
- dikeskanter
- fuktiga sänkor och deras randområden samt små försumpningar
- övergångszonen mellan torvmark och fastmark, särskilt när det gäller kärr
- skogsbryn mot åkrar
- grupper med naturvårdsträd och kanten kring dem
- grupper av al och asp
- ställen där de nedersta grenarna av växande granar når ner till marken
- bergknallar och kanterna kring dem
- ställen som är steniga eller annars svåra att röja och avverka

Man kan också lämna buskage på förnyelseytor. Enligt § 8 i skogslagen ska man vid skogsförnyelse vid behov röja bort träd och buskar som hotar plantornas tillväxt. Enligt statsrådets förordning räknas ändå inte viltbuskage med en areal om högst fem ar som hotande träd.

Ett viltbuskage i en grövre gallringsskog © Saara Lilja-Rothsten.

Behandling av skogsbryn mellan skog och åker med tanke på viltet

Övergångszonen mellan åker och skog, skogsbrynet, är vanligen 5-30 meter brett. Målet för vården är att skapa och upprätthålla en strukturellt mångsidig blandning av lövträd, buskar och gläntor.

Behandling av skogsbryn

Sträva till att åstadkomma en varierande, halvöppen miljö med en mångsidig flora som både skogs- och åkerlevande organismer kan utnyttja som födoväxter. Skapa skydd genom att i samband med skogsskötseln bevara buskar, enar och olika slags lövträd. Røj bort träd och buskar från stenrösen och stengärdsgårdar.

I samband med skogsvården gallras kantskogen mot åkern kraftigt och träd som skuggar åkern, särskilt barrträd, avlägsnas. Gynna lågvuxna arter vid åkerkanten. Speciellt viktigt är att gynna s.k. bärande arter som rönn, hägg, brakved, ek och hassel. Spara gamla, grova träd och döda träd. Friställ enstaka ståtliga träd som har betydelse för landskapet och mångfalden.

Behandling av övergångszoner mellan skog och torvmark med tanke på viltet

Den trädbevuxna övergångszonen mellan torvmark och momark kan gärna lämnas helt utanför avverkningar. Bild: © Hannu Huttu.

Övergången mellan torv- och fastmark sker gradvis, träden blir större ju närmare fastmarken man kommer. På fastmarkssidan av övergångszonen finns ofta den bästa miljön ur viltets synvinkel med riklig risvegetation och buskar och träd av varierande höjd. Här hittar viltet skydd, men också föda i form av bärbuskar.

Restaurering

Det lönar det sig att återställa dikade torvmarker med låg virkesproduktion till ursprungligt skick genom restaurering. Ofta räcker det med att bara täppa igen dikena. Vid en restaurering avverkas det trädbestånd som uppstått efter dikningen, medan martallar som troligen hörde till den ursprungliga vegetationen sparas. Dikena kan täppas igen med material från dikeskanterna och på dikesbotten kan man placera avverkade trädstammar. Man måste ändå se till att trädstammarna inte får en dränerande effekt när de placeras i

dikets längdriktning.

Iståndsättningsdikning

I samband med iståndsättningsdikning och stubbrytning är det viktigt att om möjligt lämna övergångszonen mellan fastmark och torvmark orörd. Då bevaras risvegetationen bäst.

Vid iståndsättningsdikning lönar det sig att lämna nackdiket på fastmarkssidan orensat. Ett dike som ligger inne i övergångszonen kan lämnas orensat om man bedömer att det går att gräva ett nytt dike litet längre bort. Då kan övergångszonens vattenhushållning återställas och trädbeståndet bevaras.

Behandling av skogsbryn mot torvmark

Vid behandling av skogen kan man öka tillgången till föda och skydd genom att lämna underväxt och buskar såsom en, vide och bärande buskar och träd. Särskilt i kanten av öppningar är det viktigt att se till att det finns lågvuxen vegetation som fungerar som skydd för viltet. Man kan man t.ex. toppa granar i kanten mellan tvinmark och skogsmark.

Övergångszonen röjs inte, utan det skydd som underväxten och buskarna ger bevaras så långt som möjligt. Särskilt i kanten av öppningar är det viktigt att bevara lågvuxen vegetation som fungerar som skydd för viltet. Spara risvegetationen; speciellt blåbärs-, men också lingon- och kråkrisbestånd. Undvik att söndra markytan i laggskogen. Återställ om möjligt den naturliga vattenhushållningen i laggen.

Den trädbevuxna övergångszonen mellan torvmark och fastmark kan gärna lämnas helt utanför avverkningar. Laggskog som är i naturtillstånd eller nära naturtillstånd kan lämnas helt utan skötsel. Det samma gäller mindre fastmarksuddar som sträcker sig ut i torvmarken.

Skapa med hjälp av avverkningar naturliga övergångszoner genom att spara trädbeståndet i ett bälte med varierande bredd på fastmarkssidan i sådana fall där övergången mellan fastmark och torvmark är skarp. Spara och skapa nya övergångszoner med en bredd på 5-50 meter eller bredare - naturliga övergångszoner kan nämligen vara flera hundra meter breda. Om åtgärderna påverkar större områden, bör nyttan för viltvården vägas mot de ekonomiska konsekvenserna.

Laggskog som har skötts tidigare kan skötas genom plockhuggning så att bara de ekonomiskt sett värdefullaste träden tas tillvara. Om övergången mellan fastmark och torvmark är skarp, kan man gärna spara trädbeståndet i ett bälte med varierande bredd på

fastmarkssidan.

Behandling av strandskogar med tanke på viltet

Strandskog fångar upp fasta partiklar och näringsämnen från rinnande ytvatten, upprätthåller ett fuktigt och skuggigt mikroklimat och producerar förna och insekter som andra organismer kan livnära sig på. Dessutom stabiliserar strandskogen strandbanken med sina rötter vilket minskar erosionen, och producerar död ved till nytta för vatten- och strandekosystemen.

Behandling av objekten

Man kan främja viltet och mångfalden vid skötsel av strandskog genom att lämna en trädbevuxen skyddszon vid vattendrag och småvatten där man inte heller utför röjning. Skyddszonens bredd kan variera beroende på markytans lutning, jordart, typ av vattendrag och strandskogens natur- och landskapsvärde. Det är möjligt att utföra gallring och plockhuggning av de ekonomiskt sett värdefullaste träden i skyddszonen, men då bör man lämna mindre värdefulla lövträd, mindre barrträd, strandträd, buskar och underväxt. Gamla trädindivider, granar med mycket hänglav, hålträd och torrakor lämnas alltid. Det är bra att också lämna grupper av gran och al samt blommande och bärande buskar och träd.

Man ska undvika att köra med maskin i skyddszonen för att inte undervegetationen och buskskiktet ska ta skada. Man bör undvika att söndra markytan på skyddszonen och att sprida gödsel och bekämpningsmedel. Om man vid tidigare slutavverkningar lämnat bara en smal skyddszon längs stranden, kan man bredda den genom att gynna lövträd vid plantskogsvården och låta beståndet bli flerskiktat.

Kring rännilar, bäckar, åar och källor är det viktigt att strandskogens skuggande effekt bevaras. Skötselåtgärderna inriktar sig främst på att gynna lövträd, bevara en tillräcklig skuggeffekt och ett flerskiktat bestånd och förekomsten av gamla, grova träd och grov död ved. Träd som fallit i vattenfåran utgör en viktig del av mångfalden. Skogsvårdsprinciper som baserar sig på att skogstäckets och beskuggningen i huvudsak bibehålls och yngre träd ersätter äldre, lämpar sig utmärkt också för skötsel av strandskogar.

Beaktande av viltet vid hyggesrensning

Vid hyggesrensningen kan man gärna lämna kvar täta buskage för viltet. Snygga inte upp förnyelseytan i onödan. Genom att gynna en, rönn och andra bärande buskarter lämnas näring och skydd åt viltet. Den som prioriterar viltvård bör utföra en mycket svag hyggesrensning.

Beakta viltet i samband med slyröjningen

Vid röjning och avverkning rekommenderas att man lämnar en del buskage som består av underväxtgranar och andra träd som skydd för skogshönsfåglar och annat vilt.

Många fördelar med viltbuskage

Buskage som sparas i skötta skogar bildar ett viktigt skydd för viltet och speciellt för skogshönsfåglar. Buskagen påverkar mikroklimatet genom att erbjuda skugga och bromsa upp vinden. Buskagen gör nytta också med tanke på landskapet.

Att tänka på när man lämnar viltbuskage

Storleken på ett viltbuskage kan variera från en grupp med några undertryckta granar till fläckar på en dryg ar. Ett buskage kan utöver huvudträdslaget bestå av undertryckta granar, lövträd av olika arter och buskar. Träd och buskar som är viktiga med tanke på den biologiska mångfalden sparas vid röjningar och avverkningar. Naturliga platser för viltbuskage är i anslutning till små försumpade områden och berg i dagen, i övergångszonen mellan öppen mosse och fastmark, samt i skogsbyn.

Man kan också lämna buskage på förnyelseytor. Enligt § 8 i skogslagen ska man vid skogsförnyelse vid behov röja bort träd och buskar som hotar plantornas tillväxt. Enligt statsrådets förordning räknas ändå inte viltbuskage med en areal om högst fem ar som träd som hotar förnyelsen.

Beaktande av viltet vid plockhuggning

Genom plockhuggning kan man skapa förutsättningar för en flerskiktad, olikåldrig skog som är gynnsam för viltet. Populationstätheten för järpe kan vara klart större i en skog där man utfört plock- och luckhuggning jämfört med en likåldrig skog.

Utförandet av plockhuggning

Vid plockhuggningen måste man vara särskilt aktsam om att de 5-15 meter höga träden i de lägsta kronskikten inte blir skadade. Det är de här yngre träden som står för avverkningsmöjligheterna under de kommande decennierna. Underväxten bildar viltbuskage som främjar djurlivet i form av skydd och boplatser. Viltbuskagen är särskilt viktiga för skogshönsen, så det är särskilt viktigt att spara dem om man vill betona viltvården. För många arter är det också viktigt att risen, särskilt blåbärsriset, bevaras.

Också viltbuskagen kan plockhuggas, så länge det blir tillräckligt med småträd och buskar kvar som skydd för viltet. Plockhuggning är en lämplig behandlingsmetod för övergångszoner. Plockhuggning kan också användas på skyddszoner mot vattendrag så länge man lämnar kvar tillräckligt mycket undervegetation för viltet och med tanke på vattenskyddet.

På objekt som plockhuggs bör man lämna kvar också stora träd, särskilt lövträd i form av naturvårdsträd eller grupper med naturvårdsträd. Om det förekommer grov, död ved ska man se till att stammarna inte söndras i samband med drivningen. Om man vill betona naturvården, lämnas fler naturvårdsträd än vanligt.

Vid plockhuggning är det de största träden som avverkas. Bild: © Airi Matila.

Beaktande av viltet vid luckhuggning

Olikåldriga skogar kan ha strukturdrag som är gynnsamma med tanke på viltet. Ett av de här strukturdragen är de luckor som förekommer i beståndet. Om man vill gynna viltet är det särskilt viktigt att bevara och utveckla blåbärsriset och viltbuskage. Utvecklingsduglig underväxt röjs inte bort i samband med luckhuggning. Den kvarlämnade underväxten fungerar samtidigt som viltbuskage.

Planering och avgränsning av luckor

Vid planeringen och avgränsningen av luckorna vid luckhuggning bör man se till att skogstäckets på hela fastigheten hålls tillräckligt tätt med tanke på viltet. Om luckorna är för nära varandra och luckhuggningar görs ofta, kan skogen bli en sämre livsmiljö med tanke på viltet. På granbevuxna kärr kommer det upp plantor redan vid en luckstorlek på 10-20 meter. Om luckorna är större kommer det också in lövträd.

Viltet kan dra nytta av luckor

Till järpens krav på livsmiljö hör luckor med en storlek med några ar. I små luckor i skogen förekommer sådan växtlighet som järpen använder som föda, och närheten till träd ger skydd för predatorer.

Beaktande av viltet vid ljushuggning

Omställningen till kontinuerlig beståndsvård inleds vanligen med en ljushuggning för att åstadkomma underväxt.

Syftet med ljushuggning

Vid en ljushuggning bibehåller man skogstäckets, men skogen öppnas upp så pass mycket att det blir möjligt för underväxten att utvecklas tack vare ljuset och det frigjorda växtutrymmet. Det kan vara utmanande och ta tid att övergå från skötsel av en likåldrig skog till kontinuerlig beståndsvård. De platser där kontinuerlig beståndsvård troligen lämpar sig bäst är de platser där den naturliga plantsättningen fungerar bra.

Beaktande av viltet vid avlägsnandet av överståndare

Stegvis avveckling av överståndare är en metod för förnyelse av tall inom ramen för kontinuerlig beståndsvård. Till metoden hör avverkning i fröträdsställning, där man lämnar kvar 50-150 stora träd per hektar.

Vid avverkningen bevaras underväxten och grupper av naturvårdsträd

På frisk mo utnyttjar man all granunderväxt, vilket gör att livsbetingelserna för viltet i hög grad kan upprätthållas. Med tanke på viltet rekommenderas att man förutom fröträden också lämnar naturvårdsträd i stora, klart urskiljbara grupper. En skogsägare som vill betona viltvården kan lämna granunderväxten orörd på en förnyelseyta också på ståndorter som är kargare än frisk mo. De fungerar som skydd för viltet och ökar mångfalden på förnyelseytan.

Beaktande av viltet vid ställandet av naturvårdsträd

De olika metoderna för naturvård i ekonomiskogarna främjar inte bara mångfalden i allmänhet, utan också viltets livsmiljöer. Till de viktigaste åtgärderna inom ramen för naturvården i ekonomiskog är att man ställer naturvårdsträd, enskilt och i grupper, och att man beaktar värdefulla livsmiljöer.

Naturvårdsträd gynnar viltvården

Då man ställer naturvårdsträd har det ett antal gynnsamma effekter med tanke på viltet

- en del av blåbärsriset bevaras
- levnadsförutsättningarna för vilt och fågelliv förbättras
- förekomsten av arter knutna till asp, sälg och ädla lövträd tryggas
- förekomsten av arter som behöver hålträd, brandlyror och träd bevuxna av tickor tryggas
- beståndsstrukturen blir mer mångsidig.

Med tanke på viltet är en grupp av naturvårdsträd som innehåller flera olika trädslag och kronskikt att föredra. Bild: © Airi Matila.

Placering av naturvårdsträden

En skogsägare som vill betona viltvården i sitt skogsbruk försöker redan vid avverkningsplaneringen att hitta lämpliga platser för grupper av naturvårdsträd där det finns rikligt med blåbärsris. Om en det finns underväst i en grupp med naturvårdsträd kan viltet utnyttja det som skydd. Vid avverkningen kan man gärna lämna flera grupper av naturvårdsträd där det finns gott om blåbärsris.

Val av naturvårdsträd

De trädslag som i första hand ska gynnas då man ställer naturvårdsträd är asp, sälg, al, rönn och ädla lövträd. Man ska alltid sträva till att placera träden i grupper. Asp, ädla lövträd och sälg samt representanter för en tidigare trädgeneration kan också lämnas en och en.

Tjädern utnyttjar grova tallar och aspar i trädgrupperna som föda. Tjädertupporna äter gärna aspblad på sommaren. På vintern betar grupper av orrar i björkgrupper där det finns gott om hängen medan järpen håller sig till alar där det växer gran i närheten som kan användas som skydd. En välplanerad och välplacerad grupp av naturvårdsträd kan på det här sättet fungera både som skydd och föda.

Naturvårdsträd som lämpar sig särskilt bra för viltet är:

- ädla lövträd samt trädartade videarter, sälg, hägg, rönn och al,
- stora aspar,
- stora björkar,
- samt tjädertallar.

Tjädertall. Bild: © Vastavalo / Pertti Harstela.

Beaktande av viltet vid behandling av torvmarker

På sådana torvmarker där dikningen inte har lett till en klar tillväxtökning utför man inte iståndsättningsdikning. På lämpliga objekt kan man också överväga restaurering, i synnerhet om man känner till att det före dikningen har förekommit dalripa på området.

Restaurering av torvmark för dalripa Bild: © Airi Matila.

Iståndsättningsdikning

Man ska om möjligt undvika att utföra iståndsättningsdikning i övergångszoner mellan torvmark och fastmark eftersom de är viktiga miljöer för skogshönskycklingar. Med tanke på skogshönskycklingarna är det också mycket viktigt att iståndsättningsdikning utförs endast om det är nödvändigt för att hålla grundvattenytan på en tillräckligt låg nivå (-30 cm). På välbestockade objekt (virkesvolym över 125 m³/ha) håller trädens avdunstning grundvattenytan på så låg nivå att det inte alltid är nödvändigt att utföra iståndsättningsdikning. Det att marken är lagom fuktig skapar däremot goda livsbetingelser för insekter som utgör huvudfödan för skogshönskycklingar under deras första levnadsveckor.

I samband med istandsättningsdikning av rätlinjiga dikesnätverk lämnar man på vissa ställen träden att växa ända fram till dikeskanten. Sådana här smalare vattenpassager i diket lönar det sig att lämna i samband med grävavbrott, översilningsområden eller grupper med naturvårdsträd. De här smala passagerna behövs för att skära av den långa siktlinje som annars uppstår längs diket. Rovfåglaarna får då svårare att upptäcka skogshönskycklingar som tar sig över diket.

Man ska också sträva till att göra slänterna kring diken, sedimenteringsbassänger, slamgropar och andra vattenvårdskonstruktioner så svagt sluttande att skogshönskycklingarna kan ta sig upp ur vattnet. I bästa fall kan vattenvårdskonstruktionerna på ett område som istandsättningsdikats fungera som en mångsidig våtmark för viltet.

[\[1\]](#)

Den svagt sluttande kanten på sedimenteringsbassängen hindrar kycklingarna från att drunkna. Bild: © Maria Lindén.

Beaktande av viltet vid behandling av kärr

Vid vilt- och naturvårdsinriktat skogsbruk rekommenderas att man på kärrmark använder sådana behandlingsmetoder som bevarar den typiska vattenhushållningen och mikroklimatet. Det här kan göras bl.a. genom att eftersträva en olikåldrig skog, först med plockhuggning och småningom med luckhuggning, för att åstadkomma förnyelse av beståndet.

Rekommendationer för behandling av kärr

Likåldriga kärrskogar kan förnyas genom avverkning i skärmställning eller genom att utnyttja den existerande underväxten. I det senare fallet friställs underväxten steg för steg. Avverkningar bör enligt rekommendationerna utföras då marken är frusen. Förutsättningarna för naturlig förnyelse är goda på kärrmark eftersom plantsättningen i allmänhet är riklig på de fuktiga vitmossbeklädda ytorna. Om man ser till att virkesvolymen i södra Finland är över 125 m³/ha efter avverkningen, upprätthåller träden en tillräcklig avdunstning för att marken ska behållas produktiv och inte försumpas.

Ju mer lövträd som lämnas kvar vid en avverkning, desto större är avdunstningseffekten, och samtidigt förbättras plantsättningen och kvaliteten på underväxten.

Vid förnyelse av kärrskogar bör man undvika att göra kalavverkningar. En kalavverkning förändrar mikroklimatet kraftigt och leder också till en kraftig försumpning och därigenom uppstår ett behov av dränering i samband med förnyelsen. Dikning rekommenderas inte på kärr, och inte heller dikningshögläggning, eftersom åtgärderna kan leda till permanent torrläggning av kärret.

Beaktande av viltet i samband med restaurering av torvmarker

Torvmarker med låg virkesproduktion och ursprungligen öppna eller trädfattiga torvmarker behandlas lämpligast så att man återställer torvmarken till naturtillstånd genom torvmarksrestaurering. Det är inte bara viltet, utan många andra arter som också drar nytta av en restaurering.

Lågproduktiva torvmarker

Enligt skogslagen klassificeras torvmarker som lågproduktiva då den årliga stamvolymtillväxten är lägre än en kubikmeter per hektar. Sådana objekt berörs inte av kravet på förnyelse, men vid en eventuell avverkning ska minst 20 träd per hektar lämnas kvar med tanke på mångfalden. Det kan vara motiverat att avlägsna trädbeståndet för att torvmarksnaturen ska kunna återhämta sig och för att t.ex. hönsfåglar, närmast ripan, ska få en bättre livsmiljö.

Öppna och trädfattiga torvmarker

Till de torvmarker som ursprungligen har varit öppna eller haft ett glest trädbestånd hör bland annat dikade, bördiga brunmossar och andra mossar. Det finns inga krav på att förnya dem så länge restaureringen sker enligt en plan som fastställts av skogsmyndigheterna. De näringsrika torvmarkerna är särskilt värdefulla med tanke på mångfalden.

Beaktande av viltet i samband med restaureringen

Vid restaureringen avlägsnas det bestånd som uppkommit efter dikningen, då återställs grundvattennivån snabbare till den ursprungliga. De träd som fanns på torvmarken innan dikningen lämnas emellertid kvar.

Det är vanligen nödvändigt att täppa igen diken för att vattenhushållningen ska återgå till den ursprungliga. Det bästa resultatet uppnås om hela diket fylls igen, och inte bara vissa avsnitt. Ytvallar kan byggas för att säkerställa att vattnet sprids ut tillräckligt mycket. Man kan gräva ut våtmarker på en torvmark som restaureras. Det här förbättrar livsmiljön för många fågelarter.

Maijannevas restaureringsområde före restaureringsåtgärderna. Bild: © Timo Eskola.

Maijannevas restaureringsområde efter restaureringsåtgärderna. Bild: © Timo Eskola.

Beaktande av viltet i samband med vården av våtmarker

De våtmarker som anläggs i samband med skogsbrukets vattenskyddsåtgärder är viktiga med tanke på viltet, men översilningsområden och fuktiga surdrag som man undviker att köra igenom har också stor betydelse. Vid anläggning av våtmarker är samarbete med lantbruket och jägarorganisationer att rekommendera. Vid planering, dimensionering och anläggning av våtmarker är det skäl att be om råd och anvisningar från sakkunnigt håll.

Praktiskt genomförande

Våtmarker behöver skötas. Påbörja skötseln av kantzonen i tid så att våtmarkens arter inte hinner bli hotade. Se till att det blir en tillräckligt öppen miljö i övergångszonen om den ligger intill ett viktigt våtmarksområde för vattenfågel. Vattenfåglar undviker våtmarker som är igenvuxna av vattenväxter eller omgivna av höga träd eller ogenomtränglig snårskog. En trädbevuxen närmiljö och spaningsträd som rovfåglarna kan använda ökar risken för predation av såväl fåglar, ungar som bon.

Kopiera bäverns aktiviteter och låt bävern bygga dammar på lämpliga platser. Anlägg våtmarker, avlägsna träd och skapa en mosaikartad strandlinje där buskskiktet blir tätare och andelen öppna områden ökar. På så sätt kan ett så stort antal arter som möjligt dra nytta av området.

Våtmarken i Torsajoki anlades som ett samarbetsprojekt som gynnar viltet och mångfalden samtidigt som den utgör en vattenvårdsåtgärd. Bild: © Saara Lilja-Rothsten.

Det är speciellt viktigt att lämna lövträd i kanten av våtmarker. Bild: © Maria Lindén.

Behandling av tjäderspelplatser

Vid planering av åtgärder bör man beakta två olika zoner, spelplatsen och spelområdet. Det finns skötselansvisningar för dem båda. Spelplatsen (ca 20 ha) bildas av de olika tupparnas spelrevir. Spelområdet (ca 300 ha) innefattar spelplatsen och tupparnas dagrevir, som sträcker sig ungefär 1 km från spelplatsen. Tjädern har relativt flexibla krav på sin spelplats, det är närmast dagrevirets placering och kvalitet som avgör var spelplats och spelcentrum ligger. **Hänvisning 17.**

Lokalisering av spelplatser

Spelplatsen behöver inte bestå av gammal skog. Man kan mycket väl hitta spelplatser redan i 30 år gamla, ogallrade tallskogar. Kartläggningen av spelplatser sker bäst från slutet av mars och i april. På spelplatserna kan man ofta se spår av vingar i snön eller avföring under tjädertallar och träd där tjädern tillbringar natten. Ofta lyckas lokaliseringen av tjäderspelplatser bäst kring månadsskiftet april-maj, då tjäderspelet kulminerar i södra Finland. **Hänvisning 16.**

I unga ekonomiskogar är spelplatserna inte nödvändigtvis särskilt bestående. Också en gammal spelplats kan förflytta sig med upp till en kilometer, och spelcentrum förflyttas kortare sträckor om den dominerande tjädertuppen byts ut. Det är bra att kontrollera spelplatsen med ett par års mellanrum för att se om den har förflyttat sig åt något håll. Om det har utförts omfattande avverkningar kan spelet ha flyttats till avverkningsområdets kant eller till ett helt nytt ställe längre bort. En spelplats för unga tjädrar kan flytta hundratals meter utan att det har skett några förändringar i livsmiljön. I sådana fall är det svårt att rikta in de anpassade skogsvårdsåtgärderna på själva spelcentrum, utan området måste ses som en större helhet, ett spelområde med en radie på 1 km (= 300 ha). Om spelet verkar ha upphört på en plats kan det i själva verket vara frågan om att spelplatsen förflyttats; det lönar sig då att söka efter en möjlig, ny spelplats inom en halv kilometers radie. **Hänvisning 19.**

Målbild för spelplatser för tjäder

Skogens täckningsgrad skall vara minst en tredjedel, gärna över hälften av spelområdets totalareal. I det här ingår vattendrag, åkrar och andra öppna områden. Lättast uppnås det här om det på spelområdet finns skogar som lämpar sig för att sköta som olikåldriga bestånd. En sammanhängande förnyelseyta på området ska vara högst 8 ha. Den

rekommenderade maximibredden på en förnyelseyta är 300 meter. Förnyelseytor i närheten av spelplatsen bör hållas små till arealen. Längre bort från spelplatsen får de vara större. Inom ett avstånd på en halv kilometer från spelplatsen borde en enhetlig förnyelseyta inte överstiga 4 hektar. Då bryts inte förbindelserna mellan spelplatsen och dagreviren.

Beståndsbehandling på ett spelområde för tjäder

Då man utför förnyelseavverkningar inom ett spelområde, dvs tjädertupparnas revir, bör man bevara förbindelser till äldre skog. Det bör finnas förbindelser i olika delar av spelplatsen så att så många tuppar som möjligt kan röra sig i skogsmiljö mellan spelplatsen och sitt dagrevir. Spelplatsen får inte bli en ö i ett hav av förnyelseytor eller andra, ur tjäderns synvinkel, otjänliga, öppna biotoper. Mellan förnyelseytorna bör man lämna åtminstone 100 meter breda skogskorridorer som består av skog som är lämplig för tjäder. Korridorerna kan senare avverkas, men då bör skogen på de tidigare avverkade områdena redan ha nått en medelhöjd på minst 6 meter. På en del av figurerna kan man genomföra första gallringen tidigare än normalt och på bördiga ståndorter kan en del av plantbestånden gallras hårdare än normalt, men inom de gränser som fastställs i skogslagen. Om det på området finns naturlig granunderväxt, kan man bedriva kontinuerlig beståndsvård.

För att upprätthålla kvaliteten i tjäderns livsmiljö rekommenderas ett inslag av tall i granbestånd, grupper av granar och granunderväxt i tallbestånd och aspgrupper i tallbestånd och blandbestånd av tall och gran. Vid gallringar bör man variera gallringsstyrkan och spara buskagen på lämpliga platser.

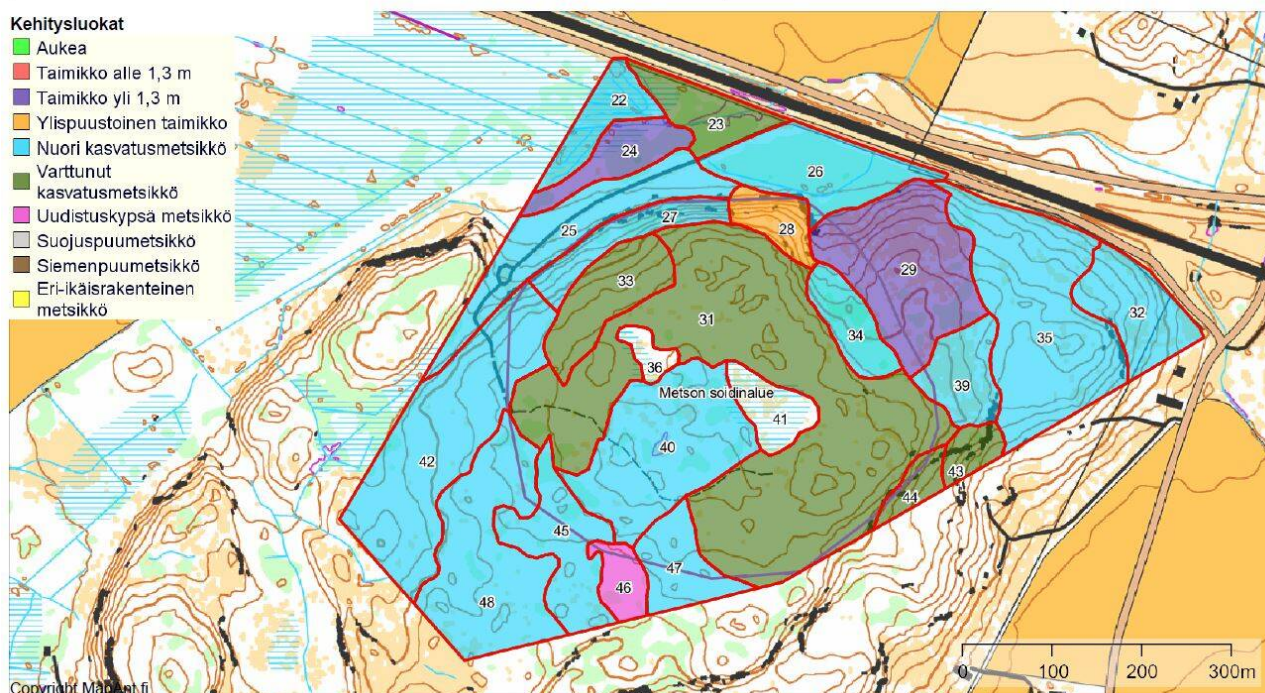
På bördiga ståndorter kan man röja plantskogen kraftigare än normalt, inom ramen för skogslagens bestämmelser. Vid trädslagsvalet gynnar man tall, medan gran lämpar sig bäst som underväxt. Ett litet inslag av asp är till fördel för tjädern, och lövträd är också allmänt taget viktiga för viltet och samtidigt ökar mångfalden.

Målbild för tjäderns spelplatser

En gynnsam miljö för spelplatsen är en tallskog eller en blandskog av tall och gran där tätheten varierar. Spelplatserna finns ofta i myr- eller hällmarksmiljöer med böljande terräng och slutet fältskikt. I trädbeståndet finns glesare partier och små luckor, och granunderväxt och buskage skapar insynsskydd på marknivå.

Över hälften av spelplatsens totalareal bör alltid bestå av sådan skog där tjädern trivs. Typiskt för en sådan skog är att trädens medelhöjd är minst 6 meter och stamantalet minst 400 stammar per hektar.

Metson soidinalue	Mittakaava 1:5000	TAPIO
		Koordinaatisto ETRS-TM35FIN Keskipiste (468431, 6748376) Tulostettu 26.2.2020

Avgränsning av en spelplats för tjäder i skogsbruksplanen Bild: © Forest KIT -programmet.

Beståndsbehandling på en spelplats för tjäder

På spelplatser för tjäder kan en förlängning av omloppstiden i allmänhet rekommenderas, men det har å andra sidan inverkan på skogsbrukets ekonomiska resultat. Om det finns behov att behandla skogen på den egentliga spelplatsen bör det göras med varsamhet så att skogsmiljön inte påverkas för kraftigt.

Huvuddelen av spelområdena ligger nuförtiden i unga gallringsskogar, som i det storskaliga landskapet är de som bäst fyller tjäderns behov beträffande utrymme och slutenhet. En del av första gallringarna kan göras tidigare än normalt. Avverkningen kan göras på sommaren, hösten eller vintern beroende på spelplatsens egenskaper och drivningsduglighet. Inga avverkningar ska göras på spelplatsen under spelsäsongen, dvs under tiden 15.3-20.5 i södra Finland och 1.4-20.5 i norra Finland.

Vid alla skogsvårdsåtgärder lämnar man kvar mycket tall, också trädindivider med tjocka grenar. Den eftersträvade sikten i höjd med tjäderns ögon (40-60 cm) är 20-70 m. På bördiga eller steniga ståndorter eller platser med varierande topografi kan man vid behov göra selektiva rövningar i underväxten.

Förnyelse bör utföras i form av luckhuggning eller som teghuggning, där man lämnar figurer som lämpar sig för tjäderspel. Följande teg avverkas först då den tidigare har kommit till förstagallringsskedet. Kontinuerlig beståndsvård kan i vissa fall vara ett lämpligt metodval för att trygga ett tillräckligt omfattande och tätt skogstäckte som är lagom skyddande, men inte alltför tätt för tjädern.

I samband med förnyelseavverkningar ska skogen på spelområden behandlas varsamt. I regel kan en gallring som utförs i en ungskog på en spelplats förbättra kvaliteten på spelplatsen. Man kan till och med tidigarelägga gallringar för att åstadkomma den här positiva effekten. Skogen bör ha en varierande struktur på en tjäderspelplats. Man kan börja skapa en sådan här struktur med tätare och glesare partier redan i samband med rövningen.

På en spelplats med ett klen eller grövre gallringsbestånd utförs normal gallring. Om beståndet av drivningstekniska skäl bör röjas före avverkningen, röjs bara sådan underväxt som är närmare än en meter från trädstammarna eller som annars är till olägenhet vid avverkningen. Man ska speciellt måna om att en del av granunderväxten sparas. En del av gallringsavverkningarna kan göras tidigare än normalt. Det eftersträvade stamantalet efter den sista gallringen är 400-800 stammar per hektar.

Kända spelcentrum i avverkningsmogen skog avverkas i regel inte, men om det är frågan om spelplatser med över tio spelande tjädertuppar kan man göra en försiktig luck- eller ljushuggning eller en sådan avverkning som gör skogens struktur mer mångsidig.

Skogen på spelplatsen förnyas genom små avverkningar där förnyelseytans maximistorlek är 1 ha och medelbredd högst 50 m. Helst skall avverkningen göras så att man lämnar en åtminstone 100 meter bred obehandlad zon mellan de enskilda förnyelseytorna. Zonen förnyas först då skogen på den intilliggande förnyelseytan har passerat plantskogsstadiet.

Sanasto

Våtmark

Torsajoki våtmark är ett exempel på en mångfunktionell våtmark som gynnar både viltet, vattenvården och den biologiska mångfalden. Bild: © Saara Lilja-Rothsten.

Våtmark är ett samlingsnamn för en naturtyp som under en stor del av året är täckt av vatten. En våtmark är alltid fuktig även om den inte alltid är täckt av vatten, och där förekommer både vatten- och våtmarksvegetation. Anläggning av våtmarker använd som en vattenvårdsåtgärd. Våtmarker gynnar både den biologiska mångfalden, vattenvården och friluftslivet.

Plockhuggning

Plockhuggning där man har avlägsnat de största träden och månat om att inte skada den yngre trädgenerationen. Bild: © Erkki Oksanen.

Plockhuggning är en av avverkningsmetoderna inom kontinuerlig beståndsvård och den utförs för att främja naturlig skogsförnyelse. Vid plockhuggning avlägsnas de grövsta träden i beståndet vilket ger utrymme för mindre, livskraftiga träd och för plantsättning.

Grandominerade trädbestånd och talldominerade trädbestånd på karga ståndorter i norra Finland är i regel väl lämpade för plockhuggning. Plockhuggning påminner om höggallring som görs vid beståndsvård trädskiktvis. Plockhuggning utförs för att skapa goda förutsättningar för plantsättning och därför måste man spara också stora träd av bra kvalitet med tanke på att de står för den största delen av fröproduktionen. Mindre träd avlägsnas om de är skadade eller sjuka eller om man vill glesa ut täta trädgrupper.

Hyggesrensning

Hyggesrensning innebär röjning av störande underväxt, sly och annat restbestånd på en förnyelseyta innan förnyelseåtgärder inleds. Endast sådan underväxt som stör plantsättningen och skogsodlingen röjs bort. Man kan också utföra hyggesrensningen några år innan själva förnyelseavverkningen. Om hyggesrensningen görs på förhand minskar det avsevärt uppslaget av lövsly på förnyelseytan och underlättar plantskogsvården under de kommande åren.

Avverkning i skärmställning

Avverkning i skärmställning är en form av förnyelseavverkning som är avsedd för frostkänsliga ståndorter med målet att åstadkomma naturlig förnyelse av gran. Skärmen består av kvarlämnade tallar eller lövträd som ska skydda granplantorna från frost.

Om det inte finns tillräckligt av granplantor kompletteras plantskogen genom att plantera gran. Skärmträden gallras i allmänhet när granplantorna är 1-2 meter höga. Resten av skärmträden avlägsnas när granarna har nått 3-4 meters höjd.

Vattenmättning

Vattenmättning innebär att grundvattenytan höjs så mycket att markvegetationen börjar ändras och så att det påverkar trädens tillväxt.

Ljushuggning

Lövträd och ljushuggning släpper in ljus i ett grandminerat bestånd och förbättrar förutsättningarna för naturlig förnyelse. Bild: © Erkki Oksanen.

Ljushuggning görs i grövre barrträdsdominerade gallringsskogar eller i förnyelse mogna skogar före den egentliga avverkningen för naturlig förnyelse.

Målet är att få livskraftigare trädkronor, förbättra möjligheterna till naturlig förnyelse och öka trädens fröproduktion. Ljushuggning främjar också de kvarställda trädens diameterutveckling.

Ljushuggning kan användas på objekt som man planerar att förnya med tall genom avverkning i fröträdsställning eller med gran genom avverkning i skärmställning. Ljushuggning kan också fungera som en avverkning under omställningsperioden till kontinuerlig beståndsvård. Ljushuggning lämpar sig på objekt där varken gräs eller sly utgör ett hot för förnyelsen.

Litteratur

1. Joensuu, S., Kauppila, M., Lindén, M. & Tenhola, T. (toim.) 2013. Hyvän metsänhoidon suositukset – Vesiensuojelu. Metsätalouden kehittämiskeskus Tapion julkaisuja.